

NUMIZMATIČKI I NOTAFILIJSKI ASPEKTI NESTANDARDNIH MONETARNIH RJEŠENJA

U dugoj povijesti novca i pravnom uređenju njegova izdavanja, uporabe i poništavanja dostignuta su monetarna rješenja koja se mogu okarakterizirati kao standardna, a koja su danas ujedno i prevladavajuća. Po njima monetarna vlast države emitira nacionalnu valutu koja je zakonsko i definitivno sredstvo plaćanja na njezinom području. Manje je zastupljen model u kojem se monetarna suverenost s nacionalne razine prenosi na nadnacionalnu razinu - zajedničku monetarnu vlast (novčane unije). Ostala su monetarna rješenja nestandardni pristupi toj aktivnosti.

U radu se istražuju suvremena službena nestandardna monetarna rješenja u pojedinim državama, teritorijima i entitetima te odraz tih pristupa na emisije kovinskoga i papirnoga novca, odnosno prikazuju se numizmatički i notafilijški aspekti takvih okolnosti. Takva nestandardna službena monetarna rješenja imaju važnu numizmatičku i notafilijšku dimenziju jer proširuju ponudu kovinskog i papirnog novca. Takva su rješenja pravno regulirana, što osigurava funkcioniranje ekonomija koje ih primjenjuju. Suvremena nestandardna monetarna rješenja jesu: prihvaćanje valute druge države kao zakonskog sredstva plaćanja na reciprocitetnoj osnovi; uporaba nacionalne (vlastite) valute entiteta i valute države s kojom ti entiteti imaju poseban odnos kao zakonskog sredstva plaćanja na monetarnom području entiteta; slučajevi kada se kao zakonsko sredstvo plaćanja na monetarnom području entiteta koristi valuta države s kojom je taj entitet u posebnom odnosu s tim da monetarna vlast emitenta izdaje samo prigodni kovinski novac; zatim pojave kada se kao emitenti vlastite valute u gotovinskom obliku pojavljuju posjedi (teritoriji) druge države, odnosno kada se u posjedima neke države kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi nacionalna valuta druge države (koja nije vlasnik toga posjeda) odnosno da se emitira vlastita valuta toga posjeda ili je zakonsko sredstvo plaćanja nadnacionalna valuta, a ne valuta vlasnika posjeda s tim da ti posjedi izdaju svoj kovinski i/ili papirni novac; slučajevi da više teritorija koristi zajedničku valutu različitu od valute vlasnika toga teritorija; slučajevi kada suverene države koriste valutu druge države kao zakonsko sredstvo plaćanja, ali su istovremeno i emitenti vlastite valute samo u kovinskom obliku; zatim pojave kada se koriste dvije valute na jedinstvenom monetarnom području i to valuta država s autonomnim vladama i valuta druge države s tim da te države imaju pravo izdavanja vlastitog kovinskog i/ili papirnog novca; zatim slučajevi kada se u optjecaju nalaze dvije nacionalne valute u jedinstvenom monetarnom području; slučajevi kada se u optjecaju koriste dvije vrste papirnoga novca (u više inačica) koji je namijenjen pojedinim (različitim) korisnicima na jedinstvenom monetarnom području; pa monetarna rješenja u kojima u regijama suverene države te regije izdaju vlastiti gotovinski novac, različitog imena u odnosu na ime valute države čije su regije s tim da je taj novac regije zakonsko sredstvo plaćanja samo u toj regiji; zatim slučajevi kad je valuta jedne države zakonsko sredstvo plaćanja na teritoriju druge države s pravom države koja koristi tuđu valutu da izdaje samo svoj prigodni kovinski novac; pa monetarna rješenja vezana za emisiju novčanica istoga naziva novčane jedinice, ali različitoga izgleda i izdavanoga od više izdavatelja, a namijenjenih jedinstvenom monetarnom području s nejednakim statusom zakonskog sredstva plaćanja na tom monetarnom području.

Neka od tih monetarnih rješenja pretpostavljaju drugačije određenje monetarnog suvereniteta kao bitnoga dijela državnoga suvereniteta. Pojava i trajanje različitih oblika nestandardnih monetarnih rješenja velikim su dijelom uvjetovani povijesnim iskustvima pojedinih emitenata gotovinskoga novca, potrebama ekonomiziranja emisijama tih novčanih oblika, praktičnim razlozima, potrebom praćenja i ograničavanjem potrošnje te gospodarskim probitcima. Ova-ke pojave imaju odraz prvenstveno na ekonomije država koje ih primjenjuju, ali i znatno šire, na numizmatiku i notafiliju.

Ključne riječi: numizmatika, notafilija, nestandardna službena monetarna rješenja, monetarni suverenitet

Uvod

Zakonsko pravo vladara/države/monetarne vlasti na kreiranje i definiranje vlastitog monetarnog sustava, izdavanje vlastitog novca (određivanje naziva novčane jedinice, ranije utvrđivanje kovničke stope, kasnije standarda vrijednosti i propisivanje drugih svojstava novca) te vođenje samostalne monetarne politike, određuje pojam novčani suverenitet. Pri tomu postoje dva osnovna pristupa pri određenju monetarnoga suvereniteta, i to monetarni suverenitet u užem smislu i monetarni suverenitet u širem smislu.

Sukladno određenju monetarnog suvereniteta u užem smislu samo se suverena i međunarodno priznata država s nacionalnom središnjom bankom smatra monetarno suverenom. Pri tomu, središnja je banka financijska institucija koja utvrđuje i provodi monetarnu politiku, emitira valutu pa je stoga ona emisijska banka¹ (primarna emisija novca – izdavanje kovinskog i papirnog² novca) te obavlja druge poslove³ različite u odnosu na poslovne banke.

„Monetarni suverenitet omogućuje vođenje vlastite monetarne i devizne politike ovisno o nacionalnim interesima. Uspješnost tih aktivnosti u uskoj je vezi s kretanjima u realnoj sferi.“ (Matić, 2016; 139).

Prema širem poimanju, monetarnim suverenitetom „treba smatrati svaku faktičku vlast koja na određenom području efikasno vrši prerogative monetarne suverenosti, bez obzira na to da li je to međunarodno priznata država ili nije, da li je legitimna ili privremena vlast, buntovnička ili uzurpirana“ (Meichsner, 1981; 35).

Određenje monetarnog suvereniteta na te načine rezultira monetarnim rješenjima koja su danas najzastupljenija i mogu se smatrati standardnim monetarnim rješenjima.

Zajedničko uređenje monetarne sfere bilateralnim ili multilateralnim novčanim uni-jama čini svojevrsnu protutežu tim klasičnim novčanim rješenjima. Ti novčani sustavi

¹ Središnja je banka redovito i emisijska banka. Rjeđe su pojave da su poslovne banke i emisijske banke istovremeno.

² Taj novčani oblik čine novčanice izrađene od papira ali i novčanice izrađene od polimera.

³ Ostale standardne ingerencije te monetarne institucije jesu regulatorne i nadzorne funkcije, upravljanje deviznim rezervama, osiguravanje financijske stabilnosti, reguliranje ponude kredita, oslonac su poslovnim bankama (posuđivač u krajnjoj nuždi) te obavljaju i druge poslove. Različite okolnosti, prvenstveno povijesne datosti, rjeđe rezultiraju nekim specifičnostima u svezi s novčanim suverenitetom kao što su postojanje više emisijskih banaka bez središnje banke, postojanje više emisijskih banaka ali samo jedne središnje banke s nejednakim statusom emitiranih novčanica glede obveze njihova primanja na određenom teritoriju te postojanje emisija novčanica od ovlaštenih poslovnih banaka.

temeljeni su također na novčanoj suverenosti država, ali ona se ograničava ili prenosi na zajedničku monetarnu vlast te se kreira zajednička (nacionalna) valuta.

Danas manji broj entiteta, teritorija i država primjenjuje službeno nestandardna monetarna rješenja, što osim monetarnih aspekata ima i numizmatičko i notafiljsko značenje. Službena nestandardna monetarna rješenja jesu: prihvaćanje valute druge države kao zakonskog sredstva plaćanja na reciprocitetnoj osnovi; uporaba nacionalne (vlastite) valute entiteta i valute države s kojom ti entiteti imaju poseban odnos kao zakonskog sredstva plaćanja na monetarnom području entiteta; slučajevi kada se kao zakonsko sredstvo plaćanja na monetarnom području entiteta koristi valuta države s kojom je taj entitet u posebnom odnosu, s tim da monetarna vlast emitenta izdaje samo prigodni kovinski novac; zatim pojave kada se kao emitenti vlastite valute u gotovinskom obliku pojavljuju posjedi (teritoriji) druge države, odnosno kada se u posjedima neke države kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi nacionalna valuta druge države (koja nije vlasnik toga posjeda) odnosno da se emitira vlastita valuta toga posjeda ili je zakonsko sredstvo plaćanja nacionalna valuta, a ne valuta vlasnika posjeda, s tim da ti posjedi izdaju svoj kovinski i/ili papirni novac; slučajevi da više teritorija koristi zajedničku valutu različitu od valute vlasnika toga teritorija; slučajevi kada suverene države koriste valutu druge države kao zakonsko sredstvo plaćanja ali su istovremeno i emitenti vlastite valute samo u kovinskom obliku; zatim pojave kada se koriste dvije valute na jedinstvenom monetarnom području, i to valuta država s autonomnim vladama i valuta druge države s tim da te države imaju pravo izdavanja vlastitog kovinskog i/ili papirnog novca; zatim slučajevi kada se u optjecaju nalaze dvije nacionalne valute u jedinstvenom monetarnom području; slučajevi kada se u optjecaju koriste dvije vrste papirnoga novca (u više inačica) koji je namijenjen pojedinim (različitim) korisnicima na jedinstvenom monetarnom području; pa monetarna rješenja u kojima u regijama suverene države te regije izdaju vlastiti gotovinski novac, različitog imena u odnosu na ime valute države čije su regije s tim da je taj novac regije zakonsko sredstvo plaćanja samo u toj regiji; zatim slučajevi kad je valuta jedne države zakonsko sredstvo plaćanja na teritoriju druge države s pravom države koja koristi tuđu valutu da izdaje samo svoj prigodni kovinski novac; pa monetarna rješenja vezana za emisiju novčanica istoga naziva novčane jedinice, ali različitoga izgleda i izdavanoga od više izdavatelja, a namijenjenih jedinstvenom monetarnom području s nejednakim statusom zakonskog sredstva plaćanja na tom monetarnom području.

Ta nestandardna monetarna rješenja imaju različitu važnost i utjecaj na globalne novčane tokove te imaju važnu numizmatičku i notafiljsku dimenziju.

Prihvaćanje valute druge države kao zakonskog sredstva plaćanja na reciprocitetnoj osnovi - jedinstveno valutno područje s različitim (nacionalnim) valutama

Službeno nestandardno monetarno rješenje na bilateralnoj osnovi jest slučaj država s dvojnim valutama u optjecaju pri čemu je nacionalna valuta i valuta druge države zakonsko sredstvo plaćanja u svakoj državi. Ekonomski razlozi potaknuli su takvo monetarno rješenje u kojem nacionalne valute Singapura (singapurski dolar – SGD) i Bruneja (brunejski dolar/ringit – BND) obnašaju sve novčane funkcije u obje

države⁴. Ugovorom o konverziji valuta (The Currency Interchangeability Agreement⁵) zaključenim 1967. godine banke prihvaćaju kovinski novac i novčanice druge države po jednakoj vrijednosti (al pari) bez naknade. Banke u obje zemlje također prihvaćaju polog od javnosti i poduzeća u valuti koju je izdala druga zemlja u jednakoj vrijednosti.

Kovinski novac oba emitenta različit je, a novčanice imaju isti dizajn i prevladavajuću boju, a razlike su dijelom u nazivima novčanih jedinica, grbovima i liku na novčanicama.

Daljni pomak k jedinstvenom novčanom zajedništvu moglo bi biti i izdavanje prigodne optjecajne novčanice nominalne vrijednosti 50 singapurskih dolara - SGD odnosno 50 brunejskih dolara BND (ringita) 2017. godine.

To monetarno rješenje ima numizmatičko i notafiljsko značenje jer kovinski novac i novčanice svake države postaju i nacionalni novac druge države pa se stoga, u pravilu, može povećati i potražnja za njim.

Nacionalna (vlastita) valuta entiteta i valuta države s kojom ti entiteti imaju poseban odnos kao zakonska sredstva plaćanja na monetarnom području entiteta

Zasebnu grupu emitenata kovinskoga i papirnog novca kao nestandardnog monetarnog rješenja čine entiteti u kojima su zakonsko sredstvo plaćanja dvije valute različitih emitenata. Ti emitenti kao monetarno rješenje u segmentu gotovinskoga novca imaju nacionalnu (vlastitu) valutu i valutu države s kojom ti entiteti imaju poseban odnos. To monetarno rješenje znatno povećava broj emitiranih apoenata (dva izdavatelja istovremeno za jedno monetarno područje), a pri tomu je valuta entiteta fiksno vezana za valutu koja je s njom istovremeno zakonsko sredstvo plaćanja, što dodatno pozitivno utječe na širi prihvat gotovinskog novca u numizmatičkom/notafiljskom smislu.

Uporaba dvije valute različitih emitenata kao zakonskog sredstva plaćanja na jedinstvenom monetarnom području u praksi se javlja kod entiteta koji imaju svoje ustave i izabrane vlade te poseban odnos s Ujedinjenim Kraljevstvom Velike Britanije i Sjeverne Irske (UK), s kojim dijele i neke zajedničke poslove, ali nisu dio UK, odnosno imaju svojevrsnu suverenost.

Otok Man u skladu s jedinstvenim ustavnim odnosom s Ujedinjenim Kraljevstvom koji mu „omogućuje izbor vlastite vlasti, donošenje vlastitih zakona, uvođenje vlastitih poreza i kontroliranja izdataka ... i emisiju vlastite valute. Izdavanje vlastite valute iskaz je neovisnosti i predstavlja snagu samoodređenja. To je također važan izvor prihoda“ (<https://www.gov.im/categories/tax-vat-and-your-money/manx-currency-coins-and-notes>) (pristup 19.12.2017.) Otok Man ima vlastitu monetarnu instituciju⁶ (The Isle of Man Treasury) koja između ostaloga izdaje vlastitu valutu - funtu Otoka Mana koja se dijeli na 100 penija. Ta valuta nema internacionalni kod (<https://www.gov.im/about-the-government/departments/treasury/financial-governance-division/>) (pristup 19.12.2017.). Otok Man izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac i novčanice denominirane u funti

⁴ Zakonsko sredstvo plaćanja su dvije valute različitih država emitenata.

⁵ <http://www.mas.gov.sg/Currency/Currency-Interchangeability-Agreement-between-Brunei-Darussalam-and-Singapore.aspx> (pristup 3.1.2018.)

⁶ Ta institucija ima ovlasti i u segmentu javnih prihoda.

Slika 1. Avers i revers novčanice 1000 HKD, 2016. godina, izdanje Hong Kong i Shanghai Banking Corporation Limited

<http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0216.htm>

Otoka Mana. Funta Otoka Mana zakonsko je sredstvo plaćanja na Otoku Manu zajedno s engleskom funtom (Pound sterling - GBP) na paritetu 1:1, ali nije zakonsko sredstvo plaćanja u UK.

Bailiwick Jersey izdaje vlastiti optjecajni i prigodni kovinski novac i novčanice - Jersey funtu koja se dijeli na 100 penija (nema internacionalni kod). Ta nacionalna valuta zakonsko je sredstvo plaćanja u državi Jersey zajedno s engleskom funtom - GBP na paritetu 1:1, ali nema svojstvo zakonskog sredstva plaćanja u UK. Jersey izdaje optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac i novčanice denominirane u jersey funti odnosno njezinom stotom dijelu - peniju. Jersey funta nema internacionalni kod.

Bailiwick Guernsey ima vlastitu valutu Guernsey funtu koja se dijeli na 100 penija (nema internacionalni kod). Bailiwick Guernsey izdaje optjecajni kovinski novac

i prigodni kovinski novac te novčanice denominirane u ovoj valuti. Guernsey funta je zakonsko sredstvo plaćanja u državi Guernsey zajedno s engleskom funtom - GBP na paritetu 1:1. Funta Guernsey nije zakonsko sredstvo plaćanja u UK. (<https://www.gov.uk/government/publications/uk-trade-tariff-country-and-currency-codes/uk-trade-tariff-country-and-currency-codes#fnref:1:1>) (pristup 19.12.2017.). Guernsey funta nema internacionalni kod.

Zakonsko sredstvo plaćanja na monetarnom području entiteta je valuta države s kojom je taj entitet u posebnom odnosu, s tim da monetarna vlast toga entiteta emitira samo prigodni kovinski novac

Zakonsko sredstvo plaćanja u Alderney (zasebna jurisdikcija u sklopu Bailiwick Guernsey) jest engleska funta - GBP). Alderney izdaje samo prigodni kovinski novac - Alderney funtu. (<http://www.alderney.gov.gg/article/100123/Coins>) (pristup 4.4.2018.).

Posjedi (teritoriji) druge države kao emitenti vlastite valute u gotovinskom obliku

Okolnosti da pojedini prekomorski teritoriji UK te teritoriji Danske i Nizozemske emitiraju vlastite valute u kovinskom i/ili papirnom obliku te da formalno ne koriste valutu vlasnika tih posjeda⁷ proširuje ponudu gotovinskoga novca te ima važan nefiskalni i numizmatički odnosno notafilijски učinak.

Bermudski dolar - BMD koji se dijeli na 100 centi zakonsko je sredstvo plaćanja na Bermudima. Monetarna vlast Bermuda (Bermuda Monetary Authority) izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac te novčanice. Bermudski dolar nema internacionalni kod.

Gibraltar emitira vlastitu valutu - gibraltarsku funtu - GIP koja se dijeli na 100 penija i nema internacionalni kod. Vlada Gibraltara izdaje optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac te novčanice. Gibraltarska funta zakonsko je sredstvo plaćanja u Gibraltaru zajedno s engleskom funtom⁸ - GBP na paritetu 1:1, s tim da gibraltarska funta nije zakonsko sredstvo plaćanja u UK (<https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/gibraltar/money>) (pristup 5.4.2018.).

Zakonsko sredstvo plaćanja na Kajmanskom otočju jest dolar Kajmanskog otočja - KYD koji se dijeli na 100 centi. Monetarna vlast Kajmanskog otočja (Cayman Island Monetary Authority) izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac te novčanice. KYD nema internacionalni kod.

Valuta Falklandskog otočja jest funta Falklandskog otočja - FKP koja se dijeli na 100 penija. Vlada Falklandskog otočja izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac te novčanice. FKP nema internacionalni kod.

⁷ Iznimka Gibraltar.

⁸ Na području Gibraltara cirkuliraju UK novčanice izdane od Bank of England (ne i novčanice izdane od banaka u Škotskoj i Sjevernoj Irskoj).

Zakonsko sredstvo plaćanja na Sv. Heleni (Ascension Island⁹ and Tristan da Cunha Islands) jest funta Sv. Helene - SHP koja se dijeli na 100 penija i nema internacionalni kod. Vlada Sv. Helene izdaje optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac te novčanice.

Valuta Farskog otočja¹⁰ jest farska kruna koja nema internacionalni kod (emitiraju se samo novčanice,¹¹ a one su zakonsko sredstvo plaćanja samo na tome otočju), a u cirkulaciji je danski kovinski novac (danska kruna - DKK, odnosno njezin stoti dio - ere). (http://www.nationalbanken.dk/en/banknotes_and_coins/Faroeislands/Pages/default.aspx) (pristup 17.7.2018.).

Nizozemski Antili izdaju vlastitu valutu - gulden nizozemskih Antila - ANG koji se dijeli na 100 centi. Taj entitet izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac te novčanice. (<http://www.economywatch.com/banks/central-banks/bank-van-de-nederlandse-antillen.html>) (pristup 17.7.2018.).

Posjedi (teritoriji) druge države kao korisnici zajedničke valute (nadmacionalne valute tih posjeda)

Tri francuska prekomorska teritorija koriste zajedničku valutu tih teritorija - CFP¹² franak koji se dijeli na 100 santima (internationalni kod - XPF). Emisijska institucija te nadmacionalne valute jest Institut d'émission d'outre-mer (IEOM).

To monetarno rješenje prilagođeno je današnjim potrebama, a temeljeno je na povijesnim francuskim iskustvima iz kolonijalnog razdoblja.

U Francuskoj Polineziji, Novoj Kaledoniji i Wallisu i Futuni u optjecaju su novčanice istoga dizajna te kovinski novac istih tehničkih obilježja te istih aversa, a reversi toga novčanog oblika različiti su ovisno o entitetu.

Prekomorski posjedi UK u kojima je zakonsko sredstvo plaćanja nacionalna valuta druge države odnosno valuta prekomorskog posjeda UK ili je zakonsko sredstvo plaćanja nadmacionalna valuta, a ne valuta vlasnika posjeda, s tim da ti posjedi izdaju svoj kovinski i /ili papirni novac

South Georgia and South Sandwich Islands koriste funtu Falklandskog otočja - FKP. South Georgia and South Sandwich Islands izdaje vlastiti prigodni kovinski novac denominiran u funtama (funta South Georgia and South Sandwich Islands).

Anguilla - kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi istočnokaripski dolar (XCD i njegov stoti dio - cent), zajedničku valutu (nadmacionalnu) Organizacije istočnokaripskih država (Organisation of Eastern Caribbean States - OECS) - novčane unije istoč-

⁹ Taj entitet izdaje svoj prigodni kovinski novac u krunama i funtama.

¹⁰ Farsko otočje, Grenland i Danska čine političku, ekonomsku i monetarnu zajednicu.

¹¹ Novčanice imaju iste dimenzije kao novčanice danske krune, a apoenski niz ima isti broj apoena.

¹² Izvorno fr. Colonies Françaises du Pacifique, a danas Communauté Financière du Pacifique (Pacifička financijska zajednica).

Slika 2. Avers i revers novčanice 1000 HKD, 2016. godina, izdanje Standard Chartered Bank (Hong Kong) Limited

<http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0301.htm>

nokarijskih država. Anguilla izdaje prigodni kovinski novac denominiran u dolarima (Anguilla dolar).

Britansko djevičansko otočje kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi američki dolar - USD. Britansko djevičansko otočje izdaje optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac i simbolično jednu novčanicu.

Montserrat kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi nadnacionalnu valutu istočnokarijski dolar - XCD. Montserrat je izdao jednu prigodnu kovanicu koja glasi na istočnokarijski dolar¹³.

¹³ Kovanica je identična kovanicama drugih država emitenata te nadnacionalne valute, osim naziva izdavatelja.

Pitcairn Island kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi novozelandski dolar - NZD. Pitcairn Island izdaje vlastiti optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac denominiran u centima i dolarima.

Turks and Caicos Islands kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi američki dolar - USD. Turks and Caicos Islands izdaju vlastiti prigodni kovinski novac denominiran u krunama (crown).

Prekomorski posjedi UK koji izdaju samo vlastiti prigodni kovinski novac

Britanski antarktički teritorij (British Antarctic Territory) i British Indian Ocean Territory izdaju samo prigodni kovinski novac koji glasi na funte.

Suverene države koje koriste valutu druge države kao zakonsko sredstvo plaćanja, s tim da emitiraju vlastitu valutu u kovinskom obliku

Uporaba valute druge države kao zakonskog sredstva plaćanja na svome monetarnom području, s tim da monetarna vlast emitira nacionalni novac, uvjetovana je jednostavnijim i učinkovitijim rješavanjem monetarnih pitanja u tim, malim, ekonomijama korištenjem neke stabilne valute (konvertibilne u suvremenom smislu konvertibilnosti). Istovremena emisija vlastite valute u gotovinskom obliku omogućuje ostvarivanje niza učinaka kroz te aktivnosti u segmentu nacionalne promidžbe kroz ta numizmatička/notafiljska rješenja, kao što su očuvanje identiteta, promocija određenih nacionalnih specifičnosti i sl. te postizanje znatnih gospodarskih učinaka.

Zakonsko sredstvo plaćanja u državi Nauru jest australski dolar. Banka Nauru (Bank of Nauru) emitira samo prigodni kovinski novac u nauru dolarima.

Istočni Timor izdaje samo kovinski novac denominiran u centavosima (100 centavo = 100 centi = 1 USD). Zakonsko sredstvo plaćanja u Istočnom Timoru jest američki dolar - USD.

Države s autonomnim vladama i valutom druge države kao zakonskim sredstvom plaćanja s pravom izdavanja vlastitog kovinskog i/ili papirnog novca

Takva monetarna rješenja temeljena su na povezanosti tih malih ekonomija sa susjednim državama. Dodatni razlog tomu jesu i stabilne, i u suvremenom smislu, konvertibilne valute tih država.

Kukovo otočje¹⁴ emitira vlastitu valutu dolar koja se dijeli na 100 centi (nema internacionalni kod). Izdaje optjecajni kovinski novac i prigodni kovinski novac i novčanice koje glase na dolare/cente Kukova otočja. Zakonsko sredstvo plaćanja jest novozelandski dolar - NZD.

¹⁴ Kukovo otočje ima poseban odnos (Free Association) s Novim Zelandom od 1965. godine (<http://www.ck/govt.htm#nz>) (pristup 18.5.2018.).

Zakonsko sredstvo plaćanja na Niueu¹⁵ jest novozelandski dolar - NZD. Niue emitira prigodni kovinski novac u niue dolarima.

Kiribati emitira vlastitu valutu Kiribati dolar koja se dijeli na 100 centi (nema internacionalni kod). Izdaje optjecajni i prigodni kovinski novac i novčanice u Kiribati dolarima/centima. Zakonsko sredstvo plaćanja u toj državi jest australski dolar - AUD.

Dvije nacionalne valute u optjecaju na jedinstvenom monetarnom području

Kuba od 1994. godine ima dvije nacionalne valute u optjecaju - kubanski peso (CUP), koji se dijeli na sto centavosa, i konvertibilni kubanski peso (CUC) koji se dijeli na sto konvertibilnih centavosa. Konvertibilni kubanski peso vezan je za američki dolar (al pari)¹⁶ i pretežito je namijenjen strancima, a domaćem stanovništvu omogućuje kupnju „luksuzne“ robe.

Apoenski niz kovinskoga novca kubanskog pesa i njegova stotog dijela centavosa sastoji se od 6 apoena (1, 2, 5, 20 centavosa, 1, 3 pesosa), a apoenski niz konvertibilnog kubanskoga pesosa i njegova stotog dijela konvertibilnoga centavosa ima 7 apoena (1, 5, 10, 25, 50 konvertibilna centavosa, 1, 5 konvertibilnih pesosa). Apoeni pesosa i centavosa i apoeni konvertibilnoga pesosa i centavosa međusobno se razlikuju po dizajnu, materijalu od kojega su izrađeni i tehničkim obilježjima.

Apoenski niz papirnoga novca (peso) ima 9 apoena (1, 3, 5, 10, 20, 50, 200, 500 i 1000 pesosa) te 3 prigodna apoena (1, 20, 100 pesosa), svi apoeni imaju iste dimenzije (150 x 70 mm), a apoenski niz papirnoga novca (konvertibilni peso) ima 6 apoena (1, 3, 5, 10, 50 i 100 pesosa). Svi apoeni imaju iste dimenzije kao novčanice pesosa, ali razlikuju se od njih po izgledu i apoenskoj strukturi. Broj apoena konvertibilnog pesosa manji je s obzirom na tečaj te valute koji je vezan za američki dolar (http://www.bc.gob.cu/English/convertible_coins.asp) (http://www.bc.gob.cu/English/cuban_bills.asp) (pristup 18.5.2018.).

Gotovinski novac u više inačica namijenjenih različitim korisnicima na jedinstvenom monetarnom području

Sjeverna Koreja osim gotovinskog novca namijenjenog domicilnome stanovništvu 1988. godine počinje emitirati papirni novac u dvije verzije za strance posebno iz socijalističkih odnosno kapitalističkih država. Prve emisije toga novca razlikuju se od standardnog apoenskog niza ove države, a kasnije su emisije identične redovitom optjecajnom novcu samo se razlikuju u dotisku (koji je različite boje za različite korisnike) i po boji numeracije novčanica.

To monetarno rješenje u segmentu papirnoga novca jednostavno je i nije povezano s većim troškovima, ali znatno utječe na notafilijšku dimenziju toga novca jer povećava broj apoena toga novca.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Premda se od 2004. godine na taj tečaj za sve transakcije naplaćuje 10% poreza.

Slika 3. Avers i revers novčanice 1000 HKD, 2015. godina, izdanje Bank of China (Hong Kong) Ltd.

<http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0345.htm>

Država s nacionalnom valutom i valutom regije kao zakonskim sredstvom plaćanja na području regije

Slijedom promjena u državnompravnom statusu Hong Konga (1997.) i Makaa (1999.) te kolonije postaju posebne administrativne regije Kine tako da novčana jedinica koja je bila zakonsko sredstvo plaćanja ranije i dalje ne gubi taj status u tim regijama. Kineski juan (CNY) koji je zakonsko sredstvo plaćanja u Kini nema to svojstvo u tim posebnim administrativnim regijama. Autonomni novac tih posebnih administrativnih kineskih regija nije zakonsko sredstvo plaćanja u Kini.

Novac kineske posebne administrativne regije Hong Kong

Posebna kineska administrativna regija Hong Kong emitira vlastitu valutu - Hong Kong dolar (HKD) i njezin stoti dio - cent u kovinskom obliku te novčanice. Izdavanje vlastite valute te kineske administrativne regije u nadležnosti je Monetarne vlasti Hong Konga (Hong Kong Monetary Authority - HKMA). HKMA je odobrila da tri poslovne banke: Hongkong i Shanghai Banking Corporation Limited, Bank of China (Hong Kong) Limited i Standard Chartered Bank (Hong Kong) Limited izdaju novčanice, što predstavlja odmak od standardnog pristupa, sukladno kojemu samo središnja banka izdaje novčanice¹⁷. Na novčanicama je identična prevladavajuća boja na istim apoenima. Svaki apoen pojavljuje se u tri inačice (ovisno o emisijskoj banci) te se razlikuju po svakom izdavatelju i imaju različit dizajn, ali su istih dimenzija (*slike 1., 2., 3.*).

Vlada izdaje kovinski novac denominiran u centima i Hong Kong dolarima (1 HKD = 100 centi).

Novac kineske posebne administrativne regije Makao

Makao kao Posebna administrativna regija u NR Kini (1999.) emitira vlastitu valutu - Makao pataku (MOP) koja se dijeli na 100 avosa u kovinskom i papirnom obliku. Ta administrativna regija ima središnje monetarno tijelo - Monetarnu vlast Makaa¹⁸ (Monetary Authority of Macao – akronim AMCM) te dvije emisijske banke - Banco Nacional Ultramarino (BNU) i Bank of China (Macao Branch)¹⁹. Novčanice imaju istu prevladavajuću boju i dimenzije istoga apoen, ali razlikuju se po imenu emisijske banke i po motivima. Makao izdaje kovinski novac denominiran u avosima i patakama.

Valuta jedne države kao zakonsko sredstvo plaćanja na teritoriju druge države s pravom te države da izdaje samo svoj prigodni kovinski novac

Zakonsko sredstvo plaćanja u Liechtensteinu je švicarski franak (CHF), a Liechtenstein izdaje samo prigodni kovinski novac denominiran u francima (liechtensteinskim²⁰ - *slike 4. i 5.*) bez podjele na stote dijelove, koji je istovremeno (formalno) zakonsko sredstvo plaćanja, ali samo na teritoriju Liechtensteina. (<https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19800133/index.html>) (pristup 7.12.2017.).

¹⁷ Stoga su te poslovne banke ujedno i emisijske banke.

¹⁸ Obnaša većinu funkcija koje su u domeni središnjih banaka uopće.

¹⁹ BNU je danas emisijska banka (Makao) i poslovna banka, što je također iznimka u suvremenim monetarnim rješenjima.

²⁰ Ime valute pisano akronomom FR (velika slova) na pojedinim liechtensteinskim apoenima razlikuje se od pisanja imena novčane jedinice Švicarske (i Liechtensteina) - akronim Fr.

Slika 4. Prigodni kovinski novac 50 liechtensteinskih franaka, 1988. godina, avers i revers

Izvor: <https://shop.philatelic.li/numismatik/gedenkpragung-zum-50-regierungsjubiläum-des-fursten-1988-50-fr-gold-0-900-22-3-mm-10g-stempelglanz> (pristup 17.7.2018.)

Emisija novčanica istoga naziva novčane jedinice, ali različitoga izgleda i izdavanoga od više izdavatelja na jedinstvenom monetarnom području s nejednakim statusom zakonskog sredstva plaćanja

Emisija novčanica u Ujedinjenom Kraljevstvu u domeni je Bank of England, središnje banke UK te sedam emisijskih banaka, i to tri u Škotskoj²¹ i četiri u Sjevernoj Irskoj²². Samo novčanice izdane od središnje banke zakonsko su sredstvo plaćanja²³ na teritoriju Engleske i Welsa, a novčanice izdane od drugih emisijskih banaka nemaju to svojstvo te se smatraju zadužnicama (promissory notes), ali imaju svojstvo legalne valute u Škotskoj, odnosno Sjevernoj Irskoj. Novčanice glase na funte, ali se po izgledu razlikuju od apoena engleskih funti. Apoenski je niz tih emisija identičan po strukturi nominalnih vrijednosti novčanicama koje emitira engleska središnja banka, ali pojedine emisijske banke izdaju i novčanice nominalne vrijednosti dvostruko veće od najviše nominalne vrijednosti engleskih funti. Novčanice izdane od tih emisijskih banaka moraju imati istu razinu zaštite kao novčanice izdane od engleske središnje banke. Te novčanice također moraju imati pokriće u imovini banaka jednake vrijednosti svih

²¹ Banke ovlaštene za izdavanje novčanica u Škotskoj: Bank of Scotland plc; Clydesdale Bank plc; The Royal Bank of Scotland plc.

²² Banke ovlaštene za izdavanje novčanica u Sjevernoj Irskoj: Bank of Ireland (UK) plc, AIB Group (UK) plc (trades as First Trust Bank in Northern Ireland); Northern Bank Limited (trades as Danske Bank); Ulster Bank Limited.

²³ Zakonsko sredstvo plaćanja (engl. Legal tender) ima vrlo usko i tehničko značenje koje se odnosi na podmirivanje dugova. Dužnik ne može biti tužen zbog neplaćanja ako ponudi potpunu isplatu dugova u zakonskom sredstvu plaćanja.

Slika 5. Optjecajni kovinski novac 1 švicarski franak 1987. godina, avers i revers

Izvor: https://www.snb.ch/en/i/about/cash/id/cash_coins (pristup 17.7.2018.)

novčanica u optjecaju. Engleska središnja banka odgovorna je za provjeru razine zaštite novčanica drugih ovlaštenih izdavatelja novčanica i ta razina mora biti identična razini zaštite novčanica izdanih od engleske središnje banke te regulira količinu tih izdanih novčanica. Njihova vrijednost u odnosu na englesku funtu je 1:1. (http://www.bankofengland.co.uk/banknotes/about/other_notes.htm) (pristup 7.12.2017.) (<http://archive.niassembly.gov.uk/io/research/2008/12208.pdf>) (pristup 7.12.2017.).

Za razliku od novčanica, kovinski novac izdan od Kraljevske kovnice novca (Royal Mint) zakonsko je sredstvo plaćanja na cjelokupnom teritoriju UK, uključujući Škotsku i Sjevernu Irsku, što pokazuje različito pravno uređenje tih pitanja.

Neka svojstva suvremenih nestandardnih monetarnih rješenja u segmentu kovinskoga i papirnoga novca

Izdavanje kovinskoga novca prvotno, a kasnije u povijesnom slijedu kovinskoga i papirnoga novca bilo je, više ili manje, znatan nefiskalni prihod emitenta tih novčanih oblika kroz ostvarenje emisijske dobiti²⁴. Danas gospodarenje kovinskim i/ili papirnim novcem za mnoge ekonomije, napose one male,²⁵ postaje znatno vrelo nefiskalnih prihoda. U sklopu svojih monetarnih politika pojedine države, administrativne regije, posjedi druge države i entiteti, koristeći nestandardna monetarna rješenja, postižu i znatne gospodarske, numizmatičke odnosno notafiljske te promidžbene učinke. Ti emitenti gotovinskoga novca, unatoč određenim ograničenjima glede svoga monetarnog suve-

²⁴ Razlika između troškova izrade novca i njegove nominalne vrijednosti.

²⁵ Velike ekonomije, u pravilu, zbog ekonomije razmjera te drugih razloga uspješno ekonomiziraju emisijama gotovinskog novca.

reniteta, takvim pristupom te nedostatke pretvaraju u svoje prednosti. Ta nestandardna monetarna rješenja, zbog svoje prirode, znatno utječu na suvremenu numizmatiku i notafiliju, obogaćujući ih tim novčanim artefaktima.

Zaključak

Recentna izdanja kovinskog i papirnog novca, unatoč velikim promjenama u novčanoj sferi kao posljedice afirmacije bezgotovinskih plaćanja i dalje ne samo da opstaju nego su i znatno zastupljenija i brojem apoena i brojem izdavatelja. Razlozi su u monetarnim politikama emitenata tih novčanih oblika, i to ne samo onih koji to čine na standardan način, nego sve više i emitenata koji za svoju emisijsku djelatnost u segmentu kovinskog i papirnog novca koriste razna službena nestandardna monetarna rješenja. Službena nestandardna monetarna rješenja (izuzimajući novčane unije) svoju pojavnost crpe velikim dijelom, iz naslijeđa i povijesnih okolnosti, ekonomskih i pragmatičnih povoda. U suvremenosti ta monetarna rješenja postaju važni nefiskalni izvori prihoda za te male ekonomije koje vlastitim emisijama prvenstveno kovinskog novca – optjecajnog te posebno prigodnoga, ali i izdavanjem optjecajnih i/ili prigodnih novčanica, ostvaruju i važne numizmatičke odnosno notafiljske i promidžbene učinke.

Izdavatelji suvremenog kovinskog i papirnog novca iz skupine nestandardnih monetarnih rješenja jesu suverene države, teritoriji (posjedi) druge države, administrativne regije pojedine države te pojedini entiteti.

Nestandardna monetarna rješenja u domeni kovinskoga i papirnoga novca znatno povećavaju ponudu kovinskoga i papirnoga novca jer se:

- na jednom monetarnom području kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi valuta (novac) dvaju izdavatelja;
- na jedinstvenom monetarnom području emitiraju dvije nacionalne valute u kovinskom i papirnom obliku koje su zakonsko sredstvo plaćanja na tome monetarnom području;
- na monetarnom području u cirkulaciji nalaze novčanice različitog izgleda odnosno drukčijih obilježja unatoč tomu što su izdane od istoga izdavatelja (središnje banke) jer je pojedini novac namijenjen za različite skupine korisnika;
- kao zakonsko sredstvo plaćanja koristi valuta drugoga izdavatelja (nacionalna ili nadnacionalna), a emitira se usporedo samo jedan novčani oblik (kovinski novac) ili oba novčana oblika (kovinski i papirni novac) istoga ili različitoga imena novčane jedinice u odnosu na ime novčane jedinice koja je zakonsko sredstvo plaćanja;
- koristi jedna novčana jedinica, različita od novčane jedinice države kojoj ta regija pripada, s tim da regija ima dva ili više različitih emitenata novca (emisijskih banaka), a novčanice istoga apoena različitoga su izgleda (dizajna), ali istih prevladavajućih boja pri čemu su sve te emisije toga novčanog oblika isključivo zakonsko sredstvo plaćanja u regiji. Vlada regije autonomno emitira vlastiti novac u kovinskom obliku koji ima isti status kao i novčanice;

- u nekim monetarnim područjima različito pravno uređuje izdavanje kovinskoga i papirnoga novca, pri čemu je izdavanje kovinskog novca puno liberalnije regulirano u odnosu na papirni novac;
- jedna valuta zakonsko je sredstvo plaćanja na određenom području, s tim da to područje može izdavati samo jedan novčani oblik koji glasi na vlastitu valutu;
- kao emitenti papirnog novca, pored središnje banke koja emitira novčanice koje su zakonsko sredstvo plaćanja na cjelokupnom teritoriju države, pojavljuju se emisijske banke koje nisu središnje, s tim da te emisije papirnog novca imaju nejednak status glede obveza njegova primanja na teritorijima njihovih emitenata;
- emisije vlastitoga kovinskog i/ili papirnoga novca koje su u funkciji svojevrsnih potvrda vlastite monetarne suverenosti, a koja, u pravilu, nije međunarodno priznata.

Literatura

1. *Cuhaj, G. S.* (Editor) Standard Catalog of World Paper Money, Modern Issues, 1961 - Present 22nd edition 2016.
2. *Matić, B.* (2016) Monetarna ekonomija, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek.
3. *Meichsner, V.* (1981) Osnove monetarnog prava, Informator, Zagreb.
4. *Michael, T.* (Editor) 2017 Standard Catalog of World Coins, 2001 - Date, Krause Publications 11th Edition 2017.
5. <https://www.gov.im/categories/tax-vat-and-your-money/manx-currency-coins-and-notes> (pristup 19.12.2017.)
6. <https://www.gov.im/about-the-government/departments/treasury/financial-governance-division/> (pristup 19.12.2017.)
7. <https://www.gov.uk/government/publications/uk-trade-tariff-country-and-currency-codes/uk-trade-tariff-country-and-currency-codes#fnref:1:1> (pristup 19.12.2017.)
8. <http://www.alderney.gov.gg/article/100123/Coins> (pristup 4.4.2018.)
9. <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/gibraltar/money> (pristup 5.4.2018.)
10. <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/gibraltar/money> (pristup 5.4.2018.)
11. <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19800133/index.html> (pristup 7.12.2017.)
12. http://www.bankofengland.co.uk/banknotes/about/other_notes.htm (pristup 7.12.2017.)
13. <http://archive.niassembly.gov.uk/io/research/2008/12208.pdf> (pristup 7.12.2017.)
14. <http://www.ck.govt.htm#nz> (pristup 5.4.2018.)
15. <http://www.hkma.gov.hk/eng/key-functions/monetary-stability/notes-coins-hong-kong/coins.shtml> (pristup 28.12.2017.)
16. <http://www.mas.gov.sg/Currency/Currency-Interchangeability-Agreement-between-Brunei-Darussalam-and-Singapore.aspx> (pristup 3.1.2018.)
17. <http://www.mas.gov.sg/About-MAS.aspx> (pristup 3.1.2018.)
18. <https://beac.int/index.php/beac/la-beac-a-40-ans> (pristup 3.11.2017.)
19. https://www.eccb-centralbank.org/files/documents/Stategic_Plan/ECCB_Statagic_Plan_2017P2.compressed.pdf (pristup 15.12.2017.)
20. <https://eccb-centralbank.org/p/about-the-eccb> (pristup 15.12.2017.)

21. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/194220/guidance_coinage_banknotes.pdf (pristup 11.11.2017.)
22. http://www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/about/scottish_northernireland.aspx (pristup 11.11.2017.)
23. <http://www.riksbank.se/en/The-Riksbank/Sveriges-Riksbank-350-years-old/> (pristup 12.1.2018.)
24. http://www.bc.gob.cu/English/convertible_coins.asp (pristup 18.5.2018.)
25. http://www.bc.gob.cu/English/cuban_bills.asp (pristup 18.5.2018.)
26. <http://www.ck.govt.htm#nz> (pristup 18.5.2018.)
27. <https://shop.philatelie.li/numismatik/gedenkpragung-zum-50-regierungsjubilaum-des-fursten-1988-50-fr-gold-0-900-22-3-mm-10g-stempelglanz> (pristup 17.7.2018.)
28. https://www.snb.ch/en/iabout/cash/id/cash_coins (pristup 17.7.2018.)
29. <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0216.htm> (pristup 17.7.2018.)
30. <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0301.htm> (pristup 17.7.2018.)
31. <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/ASI/HKG/HKG0345.htm> (pristup 17.7.2018.)
32. http://www.nationalbanken.dk/en/banknotes_and_coins/Faroeislands/Pages/default.aspx (pristup 17.7.2018.)
33. <http://www.economywatch.com/banks/central-banks/bank-van-de-nederlandse-antillen.html> (pristup 17.7.2018.)

SUMMARY

NUMISMATIC AND NOTAPHILIC ASPECTS OF NON-STANDARD MONETARY ARRANGEMENTS

In the long history of money and the legal regulation of issuing, using and invalidating it, standard monetary arrangements were reached and these today prevail. These are, that the monetary authorities of a nation issue the national currency which is the legal and definitive tender on its territory. A less frequent model is that in which monetary sovereignty is transferred from the national to the supranational level – a common monetary authority (monetary unions). Other monetary arrangements are non-standard approaches to this issue.

The article researches contemporary, official, non-standard, monetary arrangements adopted by some nations, territories and entities, and how these approaches are reflected on issuing coins and banknotes, it shows the numismatic and notaphilic aspects of these situations. These non-standard, official, monetary arrangements have an important numismatic and notaphilic dimension since they broaden the offer of coins and banknotes. Such arrangements are legally regulated, which ensures the functioning of the economies that use them. Contemporary, non-standard, monetary arrangements are as follows: accepting the currency of another nation as legal tender on a reciprocal basis; using the national (own) currency of an entity and the currency of the nation with which